

KIBRIS TÜRK MİLLİ MÜCADELESİ (1914-1958)

Dilek YİĞİT YÜKSEL

Özet

Kıbrıs adası jeo-stratejik konumu nedeniyle bölgesinde büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle tarih boyunca mücadelelerin odağı olmuştur. Yüzyıllarca Türk egemenliğinde yaşamış olan adanın Türkiye için önemi ise hem güvenlik açısından hem de orada bulunan Türkler açısından çok daha fazladır ve vazgeçilmez niteliktedir. Çalışmamız, bahsedilen tarihsel süreçte Kıbrıs'ta Türkler, İngilizler ve Rumlar arasında yaşananların kronolojik bir özetini içermekte ve çeşitli arşiv belgelerinin değerlendirilmesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş ile yapılan söyleşi ve TMT Mücahit'i Kemal Abdullah'ın anıları aracılığıyla, Kıbrıs konusundaki araştırmalara katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, TMT, Rauf Denktaş, KKTC.

Abstract

Because of its geo-strategic position, Cyprus Island has an important place in its region. For that reason it has been the heart of the struggles. The importance of the Island, that had been under Turkish rule for centuries, for Turkey is essential and indispensable for both the security and the Turkish population living over there. Our work aims to contribute the investigations in Cyprus issue including the chronological summary of the relations between Turkish, British and Greeks in the historical perspective and the evaluation of the various archive documents, an interview with the founder president of the Turkish Republic of Northern Cyprus and the memories of the TMT warrior.

Key Words: Cyprus, TMT, Rauf Denktaş, KKTC.

Giriş

Türkiye'ye yaklaşık 70 km. uzaklıktaki, jeolojik olarak Anadolu'nun doğal bir uzantısı olan Kıbrıs Adası¹, 1570 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'na dâhil edilmiştir. Bu tarihten itibaren adada iki farklı ulusal topluluk olan Müslüman Türkler ve Ortodoks Rumlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun "Millet Sistemi" uygulaması çerçevesinde 1821 yılına kadar huzur ve barış içinde yaşamışlardır. Bu tarihte başlayan Yunan isyanı sırasında ise, ilk kez karşı karşıya gelmişler ve birbirlerine karşı güvensizlik duymaya başlamışlardır². 1829'da Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan Yunan Devleti'nin bazı önderleri Romalılılaşmaya duydukları özlemi ulusal bir ideoloji haline getirmişlerdir. Megali İdea (Büyük Ülkü) olarak adlandırılan bu ideolojinin hedefi en parlak devrindeki haliyle Bizans İmparatorluğu'nun yeniden kurulmasıdır. Bunu gerçekleştirebilmenin yolu ise Enosis'tir³.

Osmanlı İmparatorluğu Rusya ile savaşta iken, stratejik önemi nedeniyle Kıbrıs'ı isteyen İngiltere⁴, büyükelçi Henry Layard aracılığıyla Mayıs 1878'de Osmanlı Devleti'ne Ruslara karşı bir ittifak teklif etmiştir⁵. Osmanlı Devleti, bu teklifi kabul ederek, 4 Haziran 1878 tarihinde imzaladığı Kıbrıs Antlaşması ile adanın yönetimini İngilizlere devretmiştir. Mülkiyeti İngiltere'ye devredilmemiş olsa da Kıbrıs, İngiltere'nin bir kolonisi haline gelmiştir⁶. 12 Temmuz 1878'de Kıbrıs'ın son

- 1 Kıbrıs'ın Yunanistan'a uzaklığı ise 700 mil (1100 km) dir. Kıbrıs'ın Bizans devrinde de Yunanistan'a değil, Antakya'ya bağlı olduğu da tarihsel bir gerçektir. Nazım Güvenç, *Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye*, Çağdaş Politika Yayınları, Kıbrıs, 1984, s.23,35; Ayrıntılı bilgi için bkz.: Bener Hakkı Hakeri, Başlangıcından 1878'e dek Kıbrıs Tarihi, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 1993.
- 2 1821'de Başpiskopos Kipriyanos önderliğinde planlanan ve ilhakı amaçlayan ayaklanma girişiminin yine bir Rum tarafından ihbarı üzerine ortaya çıkarılması, kiliselere yapılan baskınlarda depolanmış silah ve cephanenin bulunması, iki halk arasında güvensizliğin ve düşmanlığın ilk tohumlarının atılmasına neden olmuştur. Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Türkü'nün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre (1918-1931)*, Gelişim Ofset, Lefkoşa, 1987, s.17; 1821 isyanının detaylı anlatımı için bkz.: Ahmet Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 2000, s.s.348-368.
- 3 Zehra Yalçınkaya Cerrahoğlu, *BM Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)*, TC Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998, s.7. Enosis, kelime anlamı ile ilhak anlamına gelmektedir. Ama Rum-Yunan siyasi literatüründe, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasını ifade etmektedir. Yunanistan tarafından ilk kez 1828 yılında resmen ifade edilen Enosis, 150 yıldır Rum-Yunan politikacılarının dilinden düşmeyen hedef olmuştur. Nizamettin Balaban, *Milli Mücadelede Türk Basını*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2006, s.9.
- 4 Daha 1814 yılında Kıbrıs'ı gören Kaptan J.M.Kinneir adında Doğu Hint Kumpanyası memurlarından biri adanın İngiltere için önemini şöyle bildirmiştir. "Kıbrıs'a sahip olmak, İngiltere'yi Akdeniz'de etkin bir konuma getirecektir. Osmanlı Sultanı denetim altında olacak, Rusya'nın saldırıları önlenecek, en azından geciktirilecek, İngiltere'nin ticareti önemli oranda artacak, adanın madenleri büyük gelir getirecektir." Güvenç, *a.g.e.*, s.s.28-29.
- 5 Layard, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya'daki vilayetlerinin güvenliği İngiltere tarafından sağlanması*, İngiliz sermayesinin de bu bölgelere yatırım yapacağını ve Doğu Anadolu'nun tabii kaynaklarının geliştirileceğini ileri sürüyordu. Ona göre Kıbrıs'ın İngiliz idaresine geçmesi Babiali için bir çok ekonomik faydalar sağlayacaktı. Yuluğ Tekin Kurat, *Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği (1877-1880)*, A.Ü.D.T.C.F.Yay., Ankara, 1968, s.84.
- 6 İsmail, *a.g.e.*, s.12. Sultan'ın isteğiyle bir de ek anlaşma imzalanmıştı. Buna göre; Rusya Doğu

Türk Valisi olan Besim Paşa makamını İngiliz Amiral Lord John Hay'e devrederken, Baf Kapısında bulunan Türk Askeri Garnizonundaki Türk bayrağı indirilip, yerine İngiliz bayrağı çekilmiştir. Üç yüz yıl boyunca dalgalanan Türk bayrağı indirilirken, Rumlar "Yaşasın İngiltere" diye bağırarak Enosis isteklerini de dile getirmişlerdir.

Adanın idaresini alan İngiltere ilk olarak, iş başındaki Türkleri memuriyetlerinden uzaklaştırmış, yüksek memuriyetlere Rumları getirmiştir. Amaç hem Türkleri idareden uzaklaştırmak hem de Rumları kendilerine daha çok bağlayarak adada Türklerin hâkimiyetine son vermektir. Bu uygulama sonucu ekonomik sıkıntıya düşen Türkler ellerindeki malları satmak durumunda kalmışlar, Rumlar da bu malları satın almışlardır. Ticaret ve sanat alanında zaten iyi durumda olan Rumlar, arazi ve emlakları da ele geçirerek çok güçlenmişlerdir. Kilise bu satın almaları desteklemiş ve Türkleri adadan çıkarmanın en iyi yolunun bu olduğunu söylemiştir⁷. Yönetim açısından da, 1882 yılında oluşturulan Yasama Meclisi, Türk yönetiminde uygulanan eşitlik ilkesini terketmiş ve Rumlar tarafından bir propoganda platformu gibi kullanılmıştır. Eşitliğin yeniden kurulması yönünde İngilizler nezdinde, Türklerin göstermiş olduğu tüm çabalar Rumların sert tepkisi ile karşılaşmıştır⁸. Avrupa tarafından, Girit'in 1898 yılında Osmanlı denetiminden çıkarılması ise Kıbrıs'ta Enosis yanlıları için büyük bir umut olmuştur. Hayalleri bir gün Kıbrıs'ın da bu yöntemle Yunanistan'a bağlanmasıdır. Temmuz 1903'te, Yasama (Kavanin) Meclisinin Türklerin bulunmadıkları bir toplantısında Rumlar, Enosis lehinde karar çıkarmışlardır. Ertesi gün ise Türkler, bu kararı protesto etmişler ve "Kıbrıs Adası'nın yönetimi İngiltere tarafından bırakıldığında ada, Osmanlı devletine geri verilecektir" şeklinde bir karşı karar çıkarmışlardır. Ancak aynı gece Rumlar, Limasol'da ateşler yakıp, gösteriler yaparak Türklere bir dehşet gecesi yaşatmışlardır⁹. Osmanlı Devletinin savaşlar nedeniyle toprak kayıplarındaki artış, süreç içinde Kıbrıs'ta Rumların Enosis taleplerinin giderek yükselmesinde etken olmuştur¹⁰. Bu gelişmelere karşın, Türkler'in tepkileri de devam etmiştir. Nitekim

illerini geri verdiği zaman İngiltere de Kıbrıs'ı geri verecek ve asıl anlaşma geçersiz olacaktı. Ancak Rusya çekildikten sonra bile İngiltere bu anlaşmaya uymamış ve Kıbrıs'ı geri vermemiştir. Güvenç, *a.g.e.*, s.32; Balaban, *a.g.e.*, s.s.3-4. 3 Şubat 1879 tarihinde yeni bir ek anlaşma daha yapılmış, Ek protokolünün 4'ncü maddesindeki haklara karşılık olarak, İngiltere'nin Osmanlı hükümetine yıllık 5000 sterlin ödemesini öngörmüştür. Böylece bütün tapu, arsa, miras ve intikal işlemleri İngiltere lehine çözümlenmiş, tüm boş araziler, ormanlar ve madenler Kıbrıs'taki İngiliz Hükümeti'nin kontrolüne girmiş, buna karşılık olarak da Osmanlı Devleti Ada'dan yılda 5000 sterlinlik ek gelir elde etmiştir. Meltem Onurkan Samani, *Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)*, TC.Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, yayımlanmamış doktora tezi, Ankara, 2007, s.32. Bkz.: Rifat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması: Adanın İngiltere'ye Devri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978.

- 7 Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 1992, s.25.
- 8 Yasama Meclisi, Rumların istekleri doğrultusunda iki toplumun nüfus oranına göre oluşturulmuştur. Ahmet Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, Kıbrıs Araştırma Ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1997, s.s.20-21.
- 9 Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984, s.s.47-48.
- 10 1911-1912 yıllarında yaşanan Trablusgarp savaşı ve Balkan savaşı ile Osmanlı, Kuzey Afrika'daki ve Balkanlardaki son topraklarını kaybetmiştir. Balkan Savaşı sırasında İngilizlerin bir raporunda, Yunanistan'ın yayılmacı emelleri görülmektedir. "Beş velihaht prens Sofya'da bir toplantı yaptı. Bunların içinde en önemlisi Yunan prensidir. Kral Ferdinand'ın en büyük ihtirası, İstanbul merkez olmak üzere Büyük Bizans İmparatorluğu'nu kurmaktır ve kendisi de imparator olmak

Vatan gazetesi sahibi Bodamyalızade Mehmet Şevki Bey tarafından organize edilen ve binlerce Kıbrıs'lı Türk'ün katıldığı üç protesto mitingi yapılmıştır. Bu mitingler Türk halkının Enosis'e karşı yaptığı ilk kitle gösterisi ve ilk örgütlü eylemler olup, Kıbrıs Türk halkının Enosis'e karşı olduğunu tüm dünyaya duyurmuştur¹¹. 1912 yılında ise Türk köyü olan Mandıralar (Hamitköy)'a saldırarak ve köy tepelerine "Yaşasın Yunanistan" diyerek Yunan bayrağı çeken Rum gençleri ile Türk köylüler arasında çatışmalar çıkmış, ardından Leymosun panayırı sırasında Türk mahallelerine karşı saldırılar gerçekleşmiştir. Ölümlerin de yaşandığı 1912 olaylarından sonra Rumların faaliyetleri giderek artmıştır¹².

Bu dönemde Kilise'nin önderliğinde Kıbrıs Rumları, verdikleri dilekçelerle İngiliz yönetiminden doğrudan doğruya Enosis'i talep etmişlerdir. Dilekçeler İngilizler tarafından "Adanın durumunda bir değişiklik düşünülüyor" diye yanıtlanmıştır. Ancak İngilizlerin savaşa girmesi, ardından da Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'nın yanında savaşa girmesi karşısında İngiltere tutumunu değiştirmiş ve ada, 5 Kasım 1914'de İngiltere tarafından, 1878 Antlaşması'na aykırı olarak ilhak edilmiştir. 8 Kasım'da Başpiskopos, Yüksek Komiser Hamilton Goold Adams'a, İngiltere'nin kararını son derece olumlu bulduklarını söylemiştir. Yunanistan başbakanı Venizelos da, Eleftheria Gazetesine 14 Kasım'da verdiği bir demeçte "Bu Yunan adasının anavatana katılması için son aşama olarak değerlendirilebilir. Kıbrıs'ın anavatanla birleşmesi çok yakın gelecekte gerçekleşecektir." demiştir¹³. Rumlar artık Enosis karşısındaki önemli engelin yok edildiğini düşünmektedirler.

I. Dünya Savaşı sırasında Türkler de, İngiltere'nin adayı Yunanistan'a vermesinden endişe duymaktadırlar. Nitekim İngiltere Dışişleri Bakanı Gray, "Bulgaristan tarafından saldırıya uğrayan Sırbistan'a yardım etmesi halinde, Kıbrıs Yunanistan'a verilecektir" önerisini 16 Ekim 1915'de Atina Büyükelçisi Elliot'a bildirmiştir¹⁴. Bu düşünce, Türkler arasında İngiltere'ye olan güveni sarsmıştır. Türklerin önündeki Girit örneği, onların haksız olmadığını önemli bir kanıttır. Görüldüğü gibi Kıbrıs Türkleri bir taraftan Enosis'e karşı direnirken, bir taraftan da İngiliz sömürge yönetiminin baskılarına karşı direnmek zorunda kalmıştır¹⁵.

Kıbrıs Rumları Yunanistan'a olan desteklerini her ortamda yüksek sesle ve gösterilerle ilan etmişlerdir. Çünkü Türkiye'nin işgal edilmesi, Enosis'in önündeki son engelin kalkması anlamına gelmekteydi. Bu umutla işgalci Yunan ordusu-

arzusundadır. Bu rüya yavaş yavaş söndüğü için şimdi Balkan İmparatorluğu'nu kurmak istiyor..." Ali Kemal Meram, *Belgelerle Türk İngiliz İlişkileri Tarihi*, İstanbul, 1969, s.211; Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s.s.13-14.

11 İsmail, a.g.e., s.5. 1912 saldırıları için bkz.: Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri: İngiliz yönetiminde Türk-Rum ilişkileri ve ilk Türk-Rum kaavgaları*, Akdeniz Haber Ajansı, 2000, s.176, 216.

12 Kıbrıs'ta yayınlanan Vatan gazetesinde Rumların amacının Türkleri göçe zorlamak olduğu belirtilmektedir. Adada gerilim giderek artmaktadır. İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri...*, s.s.20-21.

13 Gürel, a.g.e., s.52,67.

14 a.g.e., s.74

15 İsmail, *Kıbrıs Türkünün Varoluş...*, s.24. Bilgi için bkz.: Rauf R.Denktaş, *Kıbrıs Girit Olmasın*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004; Ayşe Nühket Adıyeke, Nuri Adıyeke, *Kıbrıs Sorununun Anlaşılmasında Tarihsel bir Örnek Olarak Girit'in Yunanistan'a Katılması*, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, Ankara, 2002.

na destek vermek için İzmir'e gönüllü asker göndermişlerdir. Kıbrıs Türkleri ise Kurtuluş Savaşında maddi, manevi her bakımdan Anadolu Türklerinin yanında olmuşlardır¹⁶. Görüldüğü gibi Anadolu'da yürütülmekte olan savaş, Kıbrıs adasında derin yankı bulmaktadır.

Savaş sırasında İngilizler tarafından 1916 yılında Kıbrıs'ta bir esir kampı kurulmuştur. Magosa'daki bu kampa Kanal Harekatı'nda, Çanakkale'de, Cidde'de, Mekke ve Medine'de ve diğer yerlerde esir düşen binlerce Osmanlı askeri toplanmıştır. Esaretin zorlukları sonucu bu esir kampında pek çok Türk şehit olmuştur¹⁷.

I.Dünya Savaşı'nı Osmanlı açısından bitiren Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla yaşanan işgaller sırasında Anadolu'da ortaya çıkan ve giderek büyüyen Kuva-yı Milliye hareketi Kıbrıs Türklerini derinden etkilemiş, milli mücadelenin lideri olan Mustafa Kemal Paşa ve sürdürdüğü milli hareketin yanında olmuşlardır¹⁸. İçinde buldukları güç şartlar altında, İngilizlerin engelleme çabalarına rağmen, Kıbrıs Türkleri çeşitli etkinlikler düzenlemişler, toplanan yardımlarla, camilerde okunan dualarla, köylerde ve kentlerde verilen temsillerle, maddi ve manevi olarak Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı'nın yanında olmuşlardır. Toplanan yardımları çeşitli yollarla Anadolu'ya göndermişlerdir. Bu etkinliklerin düzenlenmesi ve yardımların toplanmasında Kıbrıs Türk basınının önemli katkıları bulunmaktadır¹⁹.

Kıbrıs Rumları ise savaştan sonra dünyanın yeniden şekillendirilmesini amaçlayan Paris Barış Konferansı'nda, Enosis kararı aldirmek için Aralık 1918'de bir heyetle Londra'ya giderek kulis çalışmalarına başlamışlardır. Bu gelişme karşısında ve bu kadar olumsuz koşullar, büyük baskılar altında olan Kıbrıs Türkleri, ulusal bir kongre toplamaya karar vermişlerdir. Bu kongrenin hazırlayıcıları Müftü Hacı Hafız Ziyai Efendi ile Başöğretmen, sonradan Söz Gazetesi sahibi ve başyazarı Mehmet Remzi Okan'dır²⁰. Hedeflerinden biri Kıbrıs Türk Heyeti oluşturarak Paris Barış Konferansı'na dâhil olmaktır. Ancak bu konferansa katılmalarına izin verilmemiştir²¹.

Yunanlıların Sakarya'da yenilgiye uğratılması Kıbrıs Türklerini son de-

16 Bkz.: Sabahattin İsmail, Ergin Birinci, *Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri (1919-1938)*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1989.

17 Balaban, a.g.e., s.30.

18 Bkz.: Erdal Yurdakul, *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılaplarının Kıbrıs'ta Uygulanması*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2002.

19 İsmail, *Unutulan Yıllar...*, s.9. Yardım için düzenlenen gösteriler ve yardım kampanyaları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: İsmail, *Kıbrıs Türkünün Varoluş...*, s.s.40-42; Balaban, a.g.e., s.81.

20 Mehmet Remzi Okan, Türkiye'deki Ulusal Kurtuluş Savaşı'na verdiği destek ve ulusal meclis toplama çabaları nedeniyle öğretmenlik görevinden alınmıştır. Çıkarıldığı Söz gazetesi ile İngiliz sansürünün baskılarına rağmen çalışmalarını sürdürmüştür. Atatürk'ün gerçekleştirdiği harf inkılabından sonra yeni Türk harflerini alarak uygulayan gazetecidir. Bkz.: *BCA* 83-548-2. Yine Atatürk'ün emri ile gönderilen bir yazı ile kurtuluş savaşına yaptığı katkılardan dolayı kutlanmıştır. 1931 yılında Necati Özkan'ın önderliğinde toplanan Milli Kongrenin de örgütleyicilerinden de biri olmuştur. 1931 isyanından sonra ise siyasi faaliyetler yasaklanıp basına sansür gelince Türkiye'ye göç etmiş ve 1942 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. <http://www.biyografi.net/kisi-ayrinti.asp?kisiid=3170>.

21 İsmail, *Kıbrıs Türkünün Varoluş...*, s.s.26-29; 56.

rece sevindirmiştir²². Yunanlıların kesin yenilgiye uğratıldığı İzmir'in kurtuluşu ve 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Kıbrıs Türklerinin de bayramı olmuştur.

1. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu İle Kıbrıs'ta Yaşanan Sorunların Gelişimi

Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm dünyada tanınmasının belgesi olan Lozan Antlaşması, büyük uluslararası baskı altında gerçekleşen görüşmeler ve mücadeleler içinde imzalanmıştır. Yüzyıllardır süren sorunların tartışıldığı ve çözüm arandığı bir platformdur. Özellikle İngilizlerle çetin müzakereler gerçekleştirilmiştir²³. Sonuçta Kıbrıs, Misak-ı Milli sınırları dışında kalmıştır. Böylece Kıbrıs'ta 1914 tarihinden itibaren fiili olarak uygulanmakta olan ve 1920 tarihinde Sevr Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin de resmen tanımış olduğu adadaki İngiliz egemenliği, Lozan Antlaşması'nın 20.maddesi ile hukukileştirilmiştir²⁴. İngiltere, 1924 yılında onayladığı bu antlaşmadan sonra 1925'de Kıbrıs'ı İngiliz Kraliyet sömürgesi olarak ilan etmiştir. Bu durum Rumları hayal kırıklığına uğratmış ve eylemlerini arttırmışlardır²⁵.

Kurtuluş Savaşı süresince Kuva-yı Milliye'yi desteklemek için elinden geleni yapan Kıbrıs Türk halkı, Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin en yakın izleyicisi ve Atatürk Devrimleri'nin uygulayıcısı olmuştur. Fakat uluslararası konjonktür gereği, bağlı olduğu ittifaklar ve dahil olduğu antlaşmalar gereği Türkiye, adadaki Türklerle ilişkisini kültürel düzeyle sınırlı tutmuştur. Atatürk'ün uzun yıllar yanında bulunan Kıbrıslı Saffet Engin'in hatıralarında Atatürk'ün Kıbrıs konusunda düşünceleri görülebilmektedir. Kıbrıs'ın geleceğini soran Engin'e Atatürk'ün verdiği yanıt; "Onun da sırası gelecek Saffet" olmuştur²⁶.

Bu tarihte adadaki siyasi gelişmelere baktığımızda tablo şudur; 1930 genel seçimlerinde Necati Özkan liderliğindeki Kemalist Türk milliyetçileri, Hükümetçi

22 Söz gazetesinde, Anadolu'nun işgal altındaki bölgelerine Türk bayrağının yeniden dikileceği günlerin yakın olduğuna değinen Mehmet Remzi Okan, Türklerin bu zaferinin bütün dünyada haksızlığa uğrayan insanlara örnek olacağını söylemiştir. 29 Temmuz 1922 tarihli Söz gazetesi'nden aktaran Balaban, a.g.e., s.50.

23 Görüşmeler için bkz.: Seha L.Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar, Belgeler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001; *İsmet İnönü'nün Hatıraları Lozan Antlaşması*, Cumhuriyet, Ankara, 1998.

24 İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000, s.99; Samani, s.6. Antlaşmanın 21.mad. Kıbrıs Türklerinin İngiliz tabiyetine gireceğini belirtmektedir. İngiliz vatandaşlığını kabul etmeyen Türkler 1 yıl içinde Adadan ayrılacaklardır. Bu madde üzerine 8-10 bin civarında Türk, Adayı terkederek Türkiye'ye göçmüştür. Bkz.: İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri...*, s.277,284.

25 İsmail, a.g.e., s.100.

26 M.Saffet Engin, *Kemalizm İnkılabının Prensipleri*, C.I-III, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938'den aktaran Tuğ, a.g.e., s.52. Atatürk'ün Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarı ile sonuçlanması için, o dönemde de oldukça güç şartlar altında yaşayan Kıbrıs Türk Toplumunu elindeki her şeyi satarak anavatana katkıda bulunma girişimine girmiştir. İsmail, *Kıbrıs Türkünün Varoluş...*, s.55. "Kıbrıs'ta yaşayan Türkler, genel olarak Türk inkılabı prensiplerini kabul etmişler ve adanın idari durumunun imkan verdiği oranda bunları uygulamışlardır. Türk Harfleri gazetelerde ve okullarda kabul edilmiş bütün Türkler, birkaç ihtiyar ve az sayıdaki muhalifler hariç hemen hemen bütünüyle şapka giymişlerdir." Kıbrıs'lı Türkler hakkında Dışişleri Bakanlığından Başbakanlığa gönderilen rapor. BCA 124-886-18, s.s.2-3.

Evkafçıları ve liderleri olan ve daha sonra kendisine İngilizler tarafından Sir ünvanı verilmiş olan Mehmet Münir'i yenilgiye uğratarak Meclis'e girmişlerdir²⁷. O tarihe kadar Meclis'te İngiltere'nin politikalarına karşı çıkan milliyetçi Rumlar, İngiltere için sorun olmaktadır milliyetçi Türkler'in de Meclis'e girmiş olması İngilizleri oldukça rahatsız etmiştir. Özkan ve grubu 1 Mayıs 1931'de "Kıbrıs Türk Milli Kongresi" adıyla toplanmış, yine İngilizler tarafından yasaklanmasına rağmen kongre, Ahmet Said Hoca'yı Kıbrıs müftülüğüne atamıştı. Fakat İngilizler bu atamayı kabul etmemişlerdir²⁸. Sömürge yönetimi papazlara hoşgörü ile yaklaşırken, müftülüğün siyasi amaçlarla kullanılabileceğini ileri sürerek buna karşı çıkmaktadır. Sonuç olarak, alınan yaşamsal kararlar, İngiliz yönetimince kabul edilmese bile kongre, Kıbrıs Türklerinin ilk önemli siyasi faaliyeti olması açısından önemlidir²⁹.

Bu sırada, Enosis talepleri içindeki Rumlar, Yunanistan'ın desteği ile ayaklanmışlar ve İngiliz yönetimine karşı 1931 isyanını gerçekleştirmişlerdir. Meydana gelen olaylar sonucu İngilizler, Rumların Türklerle birleşerek Sömürge Yönetimine karşı bir güç oluşturabilecekleri korkusuyla, tüm demokratik süreç ve kurumları askıya alarak Yasama (Kavanin) Meclis'ini feshetmişlerdir. Oysa ki Necati Bey, İngilizlere karşı olmadıklarını dile getirerek, "Kıbrıslı Türkler, adanın iki toplumuna eşit ve dengeli yaklaşan Britanya hükümetinden memnundur. Ancak Britanya çekilecekse, Türkiye'nin ada üzerindeki hakları Yunanistan'dan çok daha fazladır." yorumunu yapmakta ve bu hakkı da coğrafi yakınlık ve tarihsel gerekçelere dayandırmaktadır³⁰.

İngilizlerin, Türk milliyetçilerini engellemek amacıyla hayata geçirdikleri bazı kurallar olmuştur. Özellikle eğitim alanında göze çarpan uygulamalar konusunda Başbakanlık Arşivi'nde yer alan bir rapordaki bilgilere göre: 1933 tarihinde bir kanunla, ilkokulların yönetimi için bir Maarif Encümeni ile her kaza merkezinde bir Maarif Komitesi teşkil edilmiştir. Encümen ve Komiteler tamamen hükümet tarafından tayin edilmekte ve cemaatin gerçek temsilcilerini içermemektedir. Bu nedenle Türkiye'den gelen kitapların okutulmasına engel olmak üzere "kitapsız tedrisat" usulü kabul edilmiş ve buradaki Türk çocuklarının Türkiye ile olan manevi ilgilerini kesmek için her araç kullanılmıştır. 1931 senesinden sonra Türk ilkokullarının büyük bir kısmı kapatılarak öğretmenleri açığa alınmıştır³¹. Eğitimin

27 Mehmet Münir'e İngiliz Kralının doğumgününde "Sir" rütbesi verildiği hakkında Kıbrıs Konsolosluğu'ndan alınan yazının ekinde yer aldığı, 11 Temmuz 1947 tarihli, "Mehmet Münir'e verilen rütbe" konulu TC Dışişleri Bakanı Hasan Saka imzalı Başbakanlığa gönderilen yazı. BCA 235-590-35.

28 Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk ve Muhtelit Hukuk Dairesi'nden Başbakanlığa gönderilen 15.5.1937 tarihli ve Bakanın imzasını taşıyan rapor. BCA 124-886-18, s.4.

29 Aydın Zeki Tuğ, *Bütün Yönleriyle Kıbrıs Sorunu ve Denktaş*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003, s.27.

30 Ayrıntılı bilgi için bkz.: Necati Özkan'ın Kıbrıs adası Türkleri hakkında verdiği izahatları ve Adada Türk varlığının yaşayabilmesi için önerdiği tedbirleri ve girişimleri anlatan yazı. BCA 124-886-14; Faiz Kaymak, *Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?*, Haz.Müfide Zehra Erkin, Alpay Basımevi, İstanbul, 1968, s.s.8-9; Samani, a.g.e., s.227,312.

31 Bkz.: BCA 124-886-18, s. 6,7. Türk okullarının kapatılmasını da içeren, Kıbrıs Türklerinin durumunu anlatan ve Kıbrıs'lı Türklerin unutulmamasını dileyen, K.T. Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi'nden Necati Özkan, A.Said ve Söz Gazetesi sahibi M.Remzi Okan imzalı, 26 Nisan 1937 tarihli, TC.Başbakanı İsmet İnönü'ye hitaben yazılmış bir mektup. BCA 124-886-19, s.3. Bu uygulamanın amacı Kıbrıs'taki Türklerin Türkiye ile olan kültür bağı koparmaktır. Hasan Ali Yücel, *Kıbrıs Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957, s.41.

engellenmesi çabalarının yanında, Türkiye’de kabul edilen Medeni Kanun’un Kıbrıs’ta uygulanmasına da engel olunmuştur. Eski Şeri Mahkemelerde İslam aile hakları uygulanmaya devam edilmiştir. Bu tutumlar karşısında Türkler, siyasi partilerle, diğer bütün kurum ve örgütlerin temsilcileri ile Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonunu kurmuşlardır³².

İlerleyen süreçte yaşanan II. Dünya Savaşı’nda Yunanistan, İngiltere’nin olduğu ittifaka dahil olmuştur ve savaş, bu ittifakın lehinde sona ermiştir. Bunun üzerine Yunanlılar, İngiltere’den adayı tekrar talep etmişlerdir. Zaten İtalya’nın Oniki Ada’yı 1947’de Yunanistan’a bırakmış olması da hedefe çok yaklaşıldığını göstermektedir. Buna karşın Vali Lord Winsten, Kıbrıs’ın özerk bir yönetime sahip olmasını önermiş ve bu önerinin görüşülmesi için Türk ve Rum temsilcilerini çağırmıştır. Ancak konu ile ilgili yapılan ilk toplantıda Rum temsilcileri, “Enosis’ten başka bir konu üzerinde durmayız” diyerek toplantıyı terk etmişlerdir³³. Bu duruma Türklerin bakışını ise Kıbrıs Türk mücadelesinin lideri Dr.Fazıl Küçük’ün, İsmet İnönü’ye gönderdiği bir telgraftan aktaralım: “28 Kasım 1948 tarihinde, Lefkoşa’daki Ayasofya Mitinginde 15 bin Türk, Kıbrıs Rumlarının Yunanistan’a ilhak ve muhtariyetin tamamıyla Türklüğün mahvına sebep olacağına ve adanın asayişini bozacağına olan inançlarını bir kez daha dile getirmişlerdir³⁴.”

Buna karşın Rumların Enosis yönündeki faaliyetleri hızla devam etmektedir. 1950 yılında Kıbrıs Rum Komünist Partisi (AKEL)³⁵ ve Kilise işbirliği sonucu Rum kiliselerine konulan “Enosis istiyorum” başlıklı defterlere atılan imzalar, katılanların %96’sının Enosis’i istediği dünyaya duyurulmuştur. Oysaki katılanların içinde Kıbrıs Türkleri bulunmamaktadır. Anılan gelişmeler karşısında Türkiye Cumhuriyeti’nin tavrı, olayların dışında yer almaktır. Bunu da dönemin Türk dışişleri bakanları çeşitli vesilelerle dile getirmişlerdir. Nitekim Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetinin Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak 23 Ocak 1950’de TBMM’de “Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur³⁶” beyanatını yaparken, aynı yıl yapılan seçimleri kazanarak hükümete gelen Demokrat Parti’nin ilk Dışişleri Bakanı olan Fuat Köprülü de TBMM’de yaklaşık aynı sözleri söylemiştir³⁷. Türkiye’nin takınmış olduğu pasif tutum, Enosis isteyen Yunanlıların ve Kıbrıs Rumlarının işine yaramıştır. 4 Temmuz 1952’de Atina Radyosu’nda yayınlanan bir programda içinde bulunulan durum ve Yunanistan’ın tutumu net biçimde anlatılmaktadır: “Atina Başpiskoposu Spiridon ve beraberindekiler Venizelos’u ziyaret etmiş, Kıbrıs Adası’nın anavatan’a ilhakına engel olan idarenin ne kadar devam edeceğini sormuş ve nüfusun %90’ının Yunanistan’a ilhakı şiddetle arzu etmekte olduğunu belirterek konunun Birleşmiş Milletler Konseyi’ne götürülmesini istemiştir. Cevap olarak da Venizelos, Yunan hükümetinin Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı için elinden geleni yapmaya devam edeceğini ve gerektiğinde Birleşmiş Milletler’e müracaat edebileceğini bildirmiştir. Bugün (4 Temmuz 1952), Atina’da ve bütün Yunanistan’da, İngiltere’nin Kıbrıs

32 Kaymak, a.g.e., s.12.

33 A.g.e., s.10

34 Bkz.: BCA 40-241-14-2.

35 1926 yılında kurulan Kıbrıs Komünist Partisinin devamı olarak 1942’de AKEL kurulmuştur. Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyetinin Doğuşu, Çöküşü ve KKTC’nin Kuruluşu (1960-1983)*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları s.s.9-10; Güvenç, a.g.e., s.s.101-107.

36 *Cumhuriyet*, 24 Ocak 1950.

37 Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs’ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.361.

meselesinde takındığı tavrı protesto eden büyük bir gösteri yapılmıştır. Kilise, matem işareti olarak çanlarını çalarken, halk sokağa çıkmamış, resmi ve resmi olmayan işyerleri, okullar kapanmış, deniz, kara ve hava seferleri durdurulmuştur. Kıbrıs başpiskoposu, Amerika büyükelçisine de muhtıra vererek, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için Amerika'nın desteğini istemiştir³⁸."

Gelişmeler ışığında 29 Eylül 1952 tarihinde Federasyon Başkanı Faiz Kaymak Türkiye'ye gelerek Fuat Köprülü ile görüşmüş, mevcut durumu aktarmıştır. Buna karşılık "Türkiye'nin düşmanı çok. Türkiye sağlam kaldıkça Kıbrıs Türkleri de sağlam kalır. Şimdi Yunan dostluğu vardır. Dostluklar zaruridir. Fakat sizinle alakamızı kesmeyeceğiz. Adada banka, sigara fabrikası ve gazeteler kurulmasına destek olacağız. Öğretmen göndereceğiz" cevabını almışlardır³⁹.

Daha sonra Başpiskopos seçilen Makarios, Yunanistan'la birlikte konuyu 1954 yılında Birleşmiş Milletler'e götürmüş ve plebisit sonuçlarının tanınmasını istemiştir. Kıbrıslı Türklerin katılımı olmaksızın alınan bu sonucu Kilise, Kıbrıs halkının kararı olarak dünyaya aktarmıştır. Bu plebisit artık Rumların mücadele hedef ve stratejisini kesin olarak göstermektedir⁴⁰. Sonuçta Birleşmiş Milletler sözkonusu başvuruyu kabul etmemiştir. Bunun üzerine Kilise, silahlı mücadele kararı alarak hazırlıklara başlamıştır⁴¹. Makarios, Yunan hükümetinden silah ve maddi destek almak için Yunanistan'a gitmiş, aralarında General Grivas'ın da olduğu Enosis taraftarlarıyla görüşmüştür. Görüşmelerin sonucunda Enosis'i örgütlemek üzere, Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü (EOKA) kurulmuştur⁴². Ardından Grivas, gizlice adaya gelmiş ve beraberinde silah, bomba ve cephane de getirmiştir. Bir taraftan da Kilise, kendisine bağlı olarak kurulan gençlik örgütlerinden EOKA'ya militan yetiştirmektedir. Hazırlıklarını tamamlayan EOKA, 1 Nisan 1955'te adanın her tarafında bombalı saldırı düzenleyerek eyleme geçmiş, önce, İngilizlere karşı düzenlenen eylemler, kısa sürede Türklere yönelmiştir. Türk halkı da varlığını sürdürülebilmek adına savunma amaçlı örgütlenmelere başlamıştır⁴³. Adadaki şiddet eylemlerinin artışı, İngiltere'yi EOKA'ya karşı Türklerin desteğini aramaya yöneltmiştir⁴⁴. Yeni bir Kıbrıs politikası belirleyen İngiltere, Londra'da bir konferans toplanması için girişimlerde bulunurken, politikasını Türkiye'nin de soruna resmen taraf olması üzerine kurmuştur. 29 Ağustos 1955'te çalışmalarına başlayan Londra Konferansı'nda Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'nin Kıbrıs politikasını açıkladığı konuşmasını, "Türkiye statükodan memnundur ve korunmasını istemektedir. Ama eğer mevcut durumda bir değişiklik yapılacaksa, en

38 Bkz.: BCA 102-635-8.

39 Kaymak, *a.g.e.*, s.16.

40 İsmail, *Unutulan Yıllar...*, s.s.11-15. BM'de yapılan görüşmeler ve sonuçları için bkz.: Ahmet Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Ankara, 1998, s.26,44.

41 BM kararını protesto için 1954 Aralık ayında başlatılan gösteriler, polisle girilen çatışmalar, taşlarla sopalarla sokaklarda güvenlik görevlilerine yapılan saldırılar nedeniyle 1955 yılında çok gergin bir hava içinde girilmiştir. Gazioğlu, *a.g.e.*, s.43.

42 Bkz.: W. Byford-Johns, *Grivas and the Story of EOKA*, Robert Hale Ltd., London, 1959; Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1992, s.s.41-47.

43 *A.g.e.*, s.s.12-13; Necati Münir Erteğün, *In Search of a Negotiated Cyprus Settlement*, Ulus Matbaacılık, Lefkoşa, 1981, s.3.

44 Kaymak, *a.g.e.*, s.39.

doğru yol adanın eski sahibi olan Türkiye'ye verilmesidir" şeklinde tamamlamıştır. Konferans bir sonuca ulaşmadan dağılmıştır. Ancak bu sonuçta etken olan bir olay Türkiye'de yaşanan 6-7 Eylül olaylarıdır⁴⁵. Bu olaylar sonrası Türkiye-Yunanistan ilişkileri kopma noktasına gelirken, Kıbrıs'ta EOKA eylemlerini iyice arttırmıştır. Türkiye'nin taraf olmasından sonra güçlenen Kıbrıs Türkleri de harekete geçmiştir. Fazıl Küçük'ün liderliğini yaptığı parti, Kıbrıs Türktür Partisi adını almış ve ilk direniş örgütü olan Volkan kurulmuştur⁴⁶.

İngiltere'nin politikasında yapılan değişiklik, Türkiye'de yankısını bulmuş, Türkiye'nin bakışı da "taksim" yönünde şekillenmeye başlamıştır. Bu konuda Economist dergisinde yayınlanan bir mülakat bu değişime İngilizlerin bakışını özetlemektedir. "Türkler statüko veya Türk hakimiyeti yerine Kıbrıs'ın taksimi tezini kabul etmekle Kıbrıs meselesinde bir anlaşmaya varmak hususunda Yunanlılardan çok daha uzlaştırmacı olduklarını bilfiil göstermişlerdir. Fakat Kıbrıs meselesinde Türklerin hayati menfaatlerinin nazarı itibara alınmadığına kanaat getirirlerse İngiltere ile olan münasebetlerinin mahiyeti kaçınılmaz olarak tümüyle değişecektir⁴⁷".

Yaşanan olaylardan sonra ilişkileri yeniden düzeltmek için özellikle Türkiye'nin büyük çabaları olmuştur. Konuyla ilgili, Necdet Evliyagil'in Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği 22 Eylül 1955 tarihli raporda, Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen yakınlaşma nedeniyle Makarios'un, pasif bir politika izlemeye karar verdiklerini ilan ettiği, Türklere bir şey yapılmayacağını ancak Kıbrıs'ta yeni bir anayasa yapılması teklifi getiren İngilizlere karşı etkin önlemler alınacağını söylediği bildirilmektedir⁴⁸. Ayrıca, tedhişçilerin İngiliz bayrağını parçaladıktan sonra, 2000 kişilik bir kafilenin, Yunan bayrakları dikerek "Yaşasın EOKA, Yaşasın Enosis" diye haykırdıkları, daha sonra da bir askeri jipi devirerek yaktıkları anlatılmakta ve polis ihmalinden söz edilmektedir. Ayrıca Makarios kilisede verdiği bir beyanatta, İngiltere'nin Kıbrıs halkına teklif edeceği anayasayı Kıbrıs halkının kabul etmeyeceğini ve ada halkının hükümlerlik prensibi için sonuna kadar mücadelesine devam edeceğini bildirmiş ve şöyle demiştir; "gayemize ulaşmak için tehditler, sürgünler, ölüm cezaları bizi zerre kadar ürkütmeyecektir. Mukadderatımızı tayin hususunda kanımızın son damlasını bile vermeye hazırız. Hürriyet, kemiklerimizin üzerinde dalgalanacak ve geride kalanlarımız bu adaya sahip olarak mesut günler yaşayacaklardır". Bu beyanattan da açıkça anlaşılacağı üzere, Kıbrıs Rumlarının ilk hedefinde, önlerine anayasa engeli çıkararak ilhakı, Enosis'i engelleyecek güç olarak gördükleri İngiltere vardır. Kıbrıs halkının istediği hükümlerlik prensibinin de Kıbrıs halkının talebi olduğu söylenirken, kanlarının akıtılmayacağı söylenen Kıbrıs Türk halkının dikkate bile alınmadığı görülmekte-

45 Ayrıntılı bilgi için bkz.: Emine Gürsoy Naskali, *6-7 Eylül Olayları Davası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007; Melek Fırat, "6-7 Eylül Olayları", *Türk Dış Politikası*, ed: Baskın Oran, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.601.

46 Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler" *Türk Dış Politikası*, ed: Baskın Oran, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.s.602-603; Bkz.: Fazıl Küçük, *Mücadelemizin Görkemli Günleri*, (der. Altay Sayılı), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı.

47 Bkz.: BCA 38-227-11-1.

48 İngiltere, anayasa yapma çabaları çerçevesinde uzman Lord Radcliff'e bir rapor hazırlamıştır. Bu tasarrın görüşülmesi için Kıbrıs Türklerinden bir heyet Ankara'ya çağırılmış, konunun uzmanı Nihat Erim de toplantılara katılmıştır. Ancak tartışmalar yaşanmadan, Yunanistan tasarıyı reddetmiştir. Kaymak, a.g.e., s.50.

dir. Plana göre sıra onlara daha sonra gelecektir⁴⁹.

Makarios'un söyledikleri ve adada fiilen yaşananların doğal sonucu olarak ortaya çıkan, önceleri yerel ve bölgesel örgütler olarak kurulan Volkan, Karaçete, 9 Eylül Cephesi gibi örgütlerin yeterince etkin mücadele edemediği düşüncesi ise Rauf Denктаş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından 1957 yılı Temmuz ayında Türk Mukavemet Teşkilatının kuruluşuna yol açmıştır. Belirtilen örgütler, TMT bünyesine alınmıştır. TMT'nin amacı savunma yapmak, EOKA'nın saldırılarına karşılık vermek, Türk bölgelerini korumak, adadaki Türk varlığının devamını sağlamaktır⁵⁰.

1957 yılının Nisan ayında Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Faiz Kaymak'ın da yer aldığı Kıbrıs'tan bir heyet Ankara'ya çağırılmış, Menderes ve Bayar'la görüşmüşlerdir. Kendilerine, taksim tezinden Türkiye'nin caymayacağı, taksimden başka yol olmadığı İngiltere ve Amerika'ya bildirildiği söylenmiştir⁵¹. Daha sonra Türkiye, Kıbrıs davasında Türk halkına yalnız olmadığını anlatmak ve olayları daha yakından takip edebilmek adına adaya öğretmenlerini göndermiştir. Öğretmenler daha sonra gerçekleştirilecek mücadelede etkin rol oynayacaklardır. Bu konuda 28.08.1957 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar imzalı Bakanlar Kurulu Kararnamesi şöyledir; "ilişik listede adları ve görevleri belirtilen 22 öğretmenin iki sene müddetle Kıbrıs'taki Türk okullarında öğretmenlik görevi almalarına izin verilmesine karar verilmiştir⁵²".

Başbakan Menderes, sorunu Yunanistan'la barışçı diplomatik yollarla çözmenin mümkün olabileceği umudu nedeniyle bu konuda uzun süre düşünmüştür. Ancak Kıbrıs'ta olaylar giderek büyümekte, Rumlar, İngilizler ve Türklere karşı her an terör faaliyetlerini arttırmaktadırlar. İngiliz valisi ise olayları sadece izlemektedir. Kıbrıs köylülerinden Menderes'e yardım çağrıları içeren telgraflar gelmektedir. Türkiye'de de artık hareketler başlamıştır. "Ya Taksim Ya Ölüm" sloganları atılmaktadır. Bu sırada Girne Türk İlkokulu Rumların saldırısına uğrar. Kıbrıs'ta yaşanan ve giderek artan ölümler, Menderes'in kararını vermesine yardımcı olmuştur. Kıbrıs'ta EOKA'ya karşı Türk halkının güvenliğini sağlayacak gizli bir teşkilat kurulacaktır. Bu iş için Genelkurmay Başkanlığı Seferberlik Tetkik Kurulu

49 Bkz.: BCA 129-839-1-4. Bunu söylemelerine rağmen, Türklere karşı EOKA'nın faaliyetleri aynı hızla sürmektedir. Bu yıldırma manevralarına karşın İngiltere anayasa ve özerklik ilkeleri konusunda kararlı olmuş, 1958'de MacMillan Planını gündeme getirmiş, ancak Rumlar yine reddetmişlerdir. Yunanistan'ın engellemelerine rağmen, İngiltere bu planı devreye koymuş ve 1 Ekim 1958'de Kıbrıs'ta Türk ve Rum Belediyelerinin sınırları ilk kez çizilmiştir. Alasya, *a.g.e.*, s.91; Tuğ, *a.g.e.*, s.36.

50 İsmail, *Unutulan yıllar...*, s.s.13-14; Kıbrıs Türklerinin mücadelesinin efsane örgütü Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatına (TMT) giriş, önceden belirlenen ve hakkında ayrıntılı araştırma yapılan üye adayının siyah bir perdenin ardında Kuran, bayrak ve silah üzerine yemin etmesi ile olmaktadır. Yakın tarihte İtalyan Carbonari teşkilatı, Yeni Osmanlılar ve daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyetinde gördüğümüz bu kabul seramonisi sırasında okunan TMT Andı'nın metni şöyledir; "Kıbrıs Türkü'nün yaşayış ve hürriyetine, canına, malına ve her türlü anane ve mukaddesatına, her nereden ve kimden olursa olsun, vaki olacak tecavüzlere karşı koymak için kendimi Türk milletine adadım. Ölüm dahi olsa, verilen her vazifeyi yapacağım. Bildiğim, gördüğüm, işittiğim ve bana emanet edilen, her şeyi canımdan aziz bilip sonuna kadar muhafaza edeceğim. Gördüklerimi, işittiklerimi, hissettiklerimi ve bana emanet edilenleri, hiç kimseye ifşa etmeyeceğim. İfşaatın bir ihanet sayılacağını ve cezasının ölüm olacağını biliyorum. Yukarıda sıralanan hususları harfiyen tatbik edeceğime, şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine söz verir and içerim."

51 Kaymak, *a.g.e.*, s.54.

52 Bkz.: BCA 18-01-02-146-42-12.

görevlendirilir. Subaylar gönüllülük esasına göre seçilir. TMT, Tümgeneral Daniş Karabelen'e bağlanır. Planı yardımcısı olan Binbaşı İsmail Tansu yürütecektir. TMT'yi kuran subayların çoğu Kore Savaşı'nda bulunmuştur. Kıbrıs'a öğretmen kimliği ile gireceklerdir⁵³.

12 Temmuz'da EOKA, Sinde katliamını yapar. Bunun üzerine 1 Ağustos 1958 tarihinde Kıbrıs TMT Başkanı Yarbay Rıza Vuruşkan Lefkoşa'da, İş Bankası Şubesinde müfettiş kimliği ile görevine başlar. Yeni adı Ali Conan'dır⁵⁴. EOKA'nın saldırıları sürmektedir. Ancak tüm saldırılarına rağmen, TMT öncülüğündeki Türk direnişini kıramayan EOKA lideri Grivas, 4 Ağustos 1958'de ateşkes ilan eder. Bunun üzerine Kıbrıs Türk Liderliği ve TMT de ateşkes ilan eder. Amaç, daha rahat çalışmak ve teşkilatlanmayı tamamlamaktır. Bu tarihten sonra Kıbrıs Türklük kavgasının ve TMT mücadelesinin yeni dönemi başlayacaktır⁵⁵.

Buraya kadar kısa bir tarihçesi verilen Kıbrıs Türkü'nün Türk Milli Mücadelesini, Mustafa Kemal ve Türkiye Cumhuriyeti'ne bakışlarını, ardından Türkiye'nin Kıbrıs sürecine dahil oluşunu ve TMT'ye giden süreci, KKTC'nin Kurucu Cumhurbaşkanı Sayın Denktaş'la yapmış olduğumuz söyleşiden izleyelim.

2. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş İle 14 Temmuz 2010 Tarihinde Yapılan, Mustafa Kemal Atatürk ve Kıbrıs Konulu Söyleşi



YÜKSEL: *Denktaş Bey, öncelikle söyleşi teklifimi kabul ederek beni onurlandırdığınız için size en derin teşekkürlerimi ve saygılarımı sunmak istiyorum.*

DENKTAŞ: *Rica ederim. Buyurun.*

YÜKSEL: *Türkiye'de yaşanan Türk Kurtuluş Savaşı ve 1923 yılında kurulan Yeni Cumhuriyet, Kıbrıs Türklerinin üzerinde nasıl bir etki yapmıştır?*

DENKTAŞ: *1923 yılında Cumhuriyet ilan edilmesine kadar, İstiklal Savaşı süresince burada camilerde dualar edilmiş, yardımlar toplanmıştır. Kıbrıs'ta İngilizlerin Çanakkale'den getirdiği esirlere yardım için çalışılmıştır. Bu şekilde bir milliyetçilik devam etmekteydi. Buna karşın, Türk İstiklal Savaşı süresince Rumlar, Yunan ordusu Anadolu'da ilerlerken, Türk köylerine muazzam baskılar yapmışlar, "Sıra size gelecek siz*

53 Akkurt, a.g.e., s.240.

54 Vuruşkan'ın kod adı Bozkurt, TMT Liderlik kodu Bayraktar'dır. İsmail Tansu, *Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu*, Minpa Matbaacılık, Ankara, 2001, s.69.

55 Ayrıntılı bilgi için bkz.: Akkurt, a.g.e., s.360,372.

köpekleri keseceğiz" demişlerdir. Bu dönemde geceleri sokağa çıkmak mümkün olmamıştır.

Ben 1924 doğumluyum. Yani Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından 1 yıl sonra doğmuşum. Biz Atatürk'le, Atatürk menkıbeleriyle, Atatürk şiirleriyle büyüdük. İlkokullarda Gazi paşa Kurtuluş destanını ağlayarak okurduk. Bu süreçte, 1931'de İngilizlere karşı Rum isyanı, Enosis isyanı vardır. Vali konağını yaktıla⁵⁶. Bunun üzerine bizim bayraklarımız, milli şiirlerimiz, milli yazılarımız bile yasaklandı. Biz de Türk bayrağını görmek için hafta tatillerinde (önce Cuma idi tatil sonra Pazar oldu) Türk konsolosluğuna giderdik. Türk halkı için Konsolosluğun önünden geçerek bayrağı görmek bir rutin haline gelmişti.

YÜKSEL: Peki Atatürk inkılaplarının Kıbrıs Türkleri'ne yansımaları nasıl olmuştur?

DENKTAŞ: İngilizlerin baskısına rağmen Türkiye'de ne reform olduysa burada kendiliğinden oldu⁵⁷. Mesela kadınların çarşafı atması, başlarını açması. Harf reformunda Remzi Bey, kendi parasıyla Çankaya'ya giderek, orada Atatürk'ün yaverini görür ve şunları söyler; "biz hasbel kader Misak-ı Milli sınırları dışında kaldık. Biz Türküz. Ada da Türk adasıdır. 70 bin şehit vardır. Şimdi eğer biz de harf inkılâbı yapmazsak, kültür açısından sizden kopacağız. O zaman büsbütün bizi kaybedeceksiniz. Ben gazeteciyim, param yok ama Latin harflerini almak istiyorum". Bir hafta sonra kendisini otelden aratıyorlar. Atatürk'ün yaveri, Remzi Bey'e bir zarf veriyor ve şunları söylüyor: "Gazi Paşa sizi alnunuzdan öpüyor. Doğru yoldasınız. Bu parayla bu adresten harflerinizi alınız ve devam ediniz⁵⁸". Kıbrıs'a dönen Remzi Bey'e, Türkiye'ye bağlılığı unutturmasını diye Konsolosluk aracılığıyla her ay veya üç ayda bir para gönderiliyor.

1938'de Atatürk genç subaylara "eğer yeniden İstiklal Savaşı yapacak olsak, işgal altında olsak ikmal yollarımız nelerdir" sorusunu sorar. Genç subaylar Suriye üzerinden, Irak üzerinden yollar gösterirler. Atatürk haritaya eğilir ve "beyler Kıbrıs'a dikkat edin. Kıbrıs eğer düşman elindeyse bütün ikmal yollarımız tıkanmıştır" der. Sonraki yıllarda Rahmetli Korutürk bunu başka bir şekilde şöyle söylemiştir: Türkiye elini ayağını Kıbrıs'tan çekerse o zaman Türkiye denize açık bir ülke olmaktan çıkar" demiştir. Yani bu milli bir davadır.

Yeniden dönelim, Atatürk ilkelerini Kıbrıs Türkleri İngilizlere rağmen nasıl değerlendirdi? Babam mesela fesi ilk atanlardandı. Mehmet Raif isminde bir yargıçtı babam. İngilizler, Kraliçe'nin doğum gününde burada yüksek memurlara sıra ile bir nişan verirdi. 1938'de babamı çağırıyorlar "bu hafta sana verilecek olan nişan merasiminde vali hazretleri fes giymeni istedi" diyor. Çünkü fesi atanları İngiliz karşıtı, Kemalist olarak görüyorlar. Yine bizim insanlarımız, fesi atmayanlar vasıtasıyla. Babam der ki "ben fesi atalı bu kadar sene oldu. Ben şimdi fes giyemem bu nişanı almak için" diyor. Bu tartışma büyüyor. Sonunda babam soruyor "yasa mı var nişan alırken fes giyilir diye. Öyle bir şey yok ama siz zorluyorsunuz beni" diyor. Sonuçta bir ara yol bulunuyor. Nişan almaya başı açık gidecek. Şapka da giymeyecek. Tören gerçekleştiği sırada vali, kendisine nişanı takarken başka tarafa

56 Kıbrıs olayı nedeniyle Selanik'teki İngiliz başkonsolosluğu önünde bir gösteri yapıldığına dair, TC Dışişleri Bakanlığından Başbakanlığa gönderilen bir yazı, Kıbrıs'ta yaşananların Yunanistan'da nasıl derhal yankı bulduğunu göstermesi açısından anlamlıdır. BCA 235-590-35.

57 Bkz.: 26.dipnot. BCA 124-886-18, s.2,3.

58 1929 yılında Söz Gazetesi için istenen harflerin verilmesinin onaylandığı ve gönderildiğini ve alındığını gösteren yazı. BCA 83-548-2.



kalmıştır.

bakıyor. Ve babamı Kemalist kabul ettikleri için kendisini eziyet altında yaşatıyorlar. Sürekli takip altında tutuyorlar. Biz o günleri yaşadık.

YÜKSEL: *Soyadı kanunu çıktığında Denктаş soyadınızı almanız nasıl olmuştur. Ve soyadınızın anlamı nedir?*

DENKTAŞ: *O sırada ağabeyim Türkiye'dedir. Tıbbiye'yi bitirmiştir. Bir kız sevdiği için Türk tabiyetine geçer. Denктаş soyadını o almıştır. Babamı yatıştırmak için seçilmiştir bu soyadı. Sen yargıçsın, adilsin, denктаş'sın deniyor. Denктаş adalet demektir. Ondan da bize*

YÜKSEL: *Atatürk konusunu sonlandırırken sizden son bir yorum alabilir miyiz?*

DENKTAŞ: *Atatürk bizim meşalemiz olmuştur. Onu hiçbir zaman unutmamak ve unutturmadık. Bu nedenle de çok şey geldi başımıza. Hala da geliyor görüyorsunuz.*

YÜKSEL: *Adadaki Rumlarla Türkler arasındaki çatışmaların artışında en büyük rol sahibi olan EOKA örgütünün kuruluşundan sonra yaşananları anlatır mısınız?*

DENKTAŞ: *Kıbrıs'ta Rum terör örgütü EOKA'nın saldırıları karşısında silahsız bir halk. Av tüfeklerini bile bir çağrı üzerine İngiliz idaresine teslim etmiş bir halk. EOKA Yunanistan genel kurmayına bağlı. Yunanistanın dışişleri bakanı tarafından yol gösterilen hem siyasi hem vurucu bir örgütle üzerimize yollanmış bir hareket. Halkın boyun eğmeyeceği bir durum. Her yerde küçük küçük başkaldırıları halinde karşı hareket başlıyor. Lefkoşa'da gençler Dr. Küçük önderliğinde Rumların yaptığına karşı bir reaksiyon olarak büyük bir nümayiş düzenleniyor ve ENOSİS'e hayır! sloganları atıyorlar. Ayrıca Türkleri öldürmeye başladıktan sonra herhangi bir olayda eğer Türk gençleri zarar görmüşse, Türk mahallelerinde Rumlara ait herşeyi, örneğin Rum dükkanlarını yakmak ve yıkmak gibi reaksiyonlarla Türklerin boyun eğmeyeceğini göstermeye çalışıyorlar. Dr Küçük de bu arada Türklerle konuyu anlatmaya çalışıyor⁵⁹.*

59 Dr. Küçük, o yıllarda devamlı olarak Türkiye'ye gider, ancak oradaki hükümetlerden beklediği yakınlığı göremez. Bunun üzerine Kıbrıs davasını Türk milletine mal edebilmek için Anadolu'yu karış karış gezer. Türk halkına Kıbrıs'ta başlattığı mücadeleyi anlatabilmek için büyük şehirlerde mitingler düzenler. Yorulmaksızın verdiği mücadele Türkiye halkının tüm birimleri tarafından kabul görülür. Dr. Fazıl Küçük'ün Yaşamı, Liderimiz Dr. Fazıl Küçük başlıklı Müze tanıtım dökümanı.

YÜKSEL: Türkiye'nin Kıbrıs sürecine müdahil olması nasıl gerçekleşmiştir?

DENKTAŞ: Dr. Küçük'ün Türklere konuyu anlatmaya çalıştığını söylemişim. Türkiye'ye gidip geliyordu. Aldığı cevap, "bir şey olmaz merak etmeyin İngiltere adayı bırakmaz rahat olun" şeklindeydi. En sonunda Menderes hükümeti gelince ilgi artıyor. Zaten Rumlar artık Türklere de vurmaya başlayınca, Türkiye ilgisiz kalamıyor. Gençlik ayağa kalkıyor, gösteriler devam ediyor. Bu Türkiye'yi angaje etmek için doktora yarıyor. Böylece Volkan zaman içinde ses veren büyük bir örgüt haline geliyor. Ama ses veren sadece, başka bir şey yok. Ama en önemlisi TMT'yi niçin kurduk. En son iki kişi öldürülmüştü. Litra yolunda iki Türk öldürülmüştü. Yine büyük bir nümayiş, büyük bir olay gerçekleşmişti. Dr. Küçük'ün evinin olduğu Girne caddesinde büyük bir protesto oldu. O sırada bir İngiliz komutanı jipi ile doktora geldi ve "mesaj alınmıştır, kalabalığı dağıttın artık yoksa daha büyüyecek bu iş. Rum tarafı iyice hazırlandı. İş büyürse can kayıpları olacak" dedi. Bunun üzerine Dr. Küçük jipe bindi ve göstericileri "tamamdır arkadaşlar sesimiz duyulmuş mesaj alınmıştır" diye yatıştırdı. Her zaman yaptıkları gibi. Ben Dr. Küçük'ün evindeydim. Bu olayın üzerine yürümeye çıktım. Biraz bunalımdaydım ve Atatürk meydanına doğru yürüyorum. Lise mezunlar birliği başkanı Burhan Nalbantoğlu arkadaşım geldi. "Burhan bu böyle gitmez. Bir tarafta Yunan genelkurmayına bağlı, siyasetle uyum içinde bir teşkilat, nerede vuracağını nerede duracağını biliyor. Diğer taraftan burada. Bir nümayiş bir gösteriş ama İngiliz dur deyince duruyoruz. Böyle şey olmaz durum felakete gidiyor." dedim. O sırada ben savcıyım ve istifamı verdim. Henüz kabul edilmedi. Ama kabul edilmesi için uğraşıyorum. İşin içinde olduğum için İngilizin Rumlarla anlaşmak istediğini bunun için de tavizler vereceğini biliyorum. Bunu Dr. Küçük'e söylüyorum o da konsolosluğa duyuruyor. Bu kısır döngü içinde süre geçiyor.

Arkadaşım Nalbantoğlu, konsoloslukta çalışan Kemal Tanrısevdi isimli bir memurla konuşmuş. Gece bana geldi. "Seninle tanışmak isteyen biri var hadi gidelim" dedi, gittik. Tanrısevdi, "Biz sizi uzun zamandır izliyoruz. Güvenilir bir kişiliğiniz var. Türkiye'ye bağlısınız. Nalbantoğlu'na söylediğiniz iş gereklidir, bunu yapalım" dedi. Sabaha kadar oturduk, konuştuk ve TMT'nin ilk tanıtım broşürünü hazırladık. Broşürde Volkan'a teşekkür ediyoruz ve TMT'nin kurulduğunu söylüyoruz. Ben o sırada Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu başkanayım ve halk içinde güvenilirliğim var. Bütün partiler köyler bütün kuruluşlar buna üye. Dr. Küçük eski başkanla arası açık olduğu için beni seçtirmişti başkanlığı⁶⁰. İngiltere bu oluşumu engelleyememişti çünkü kültürel ve ekonomik bir kuruluş olarak siyasetin dışında bir kurum olarak görülüyordu. Ama aslında tam içinde. Neyse halkın bana güveni var. Onun için benden çıktığını bildikleri için Volkan'daki arkadaşlar dahi kabul ettiler. Onların içlerinde bizim güvendiklerimizi TMT'ye aldık.

Ancak ikinci toplantıda; "Biz bir liste hazırladık. Falan kişilerden 500 veya 150 neyse, şu kadar para toplayıp bununla silah alacağız." dediler. O zaman "durun, ben bu işte yokum" dedim. "Bugün para istediğiniz adamlar hem para vermez, verse dahi ertesi gün, olmadı ertesi ay silahlar nerede diye sorar. Teşhir etmeniz gerekir ki gösteremezsiniz. Benim istediğim EOKA'ya karşı Türk Hükümetine ve Genelkurmayına bağlı bir kuruluştur. Biz teşkilatçılığı bilmeyiz. Kısakanlıktan ve benzeri nedenlerden birbirimizi öldürürüz. Hareketi Türkiye'ye bağlamazsanız, silahları Türkiye'den getirmezseniz, para toplayacaksınız ben yokum" diyerek onları ikna ettim ve istediğimi yapmak üzere, Kasım 1957'de beni yetkili kıldılar. İlk kez Ocak ayında Dr. Küçük'le Türkiye'ye gittim. Ankara'da

60 Eski Başkan, Fazıl Küçük'tür.

Fatin Rüştü Zorlu'yu ziyaret ettik. Allah rahmet eylesin⁶¹. Doktor, Kıbrıs meselesini konuştu ve ihtiyaçlarını duyurdu sonra ben söz aldım. "Biz böyle bir teşkilat kurduk. Rumlar bu işi EOKA ve Yunanistan'la birlikte yürütüyorlar. Türkiye bize bu konuda yardımcı olmazsa bu iş burada biter. Onun için sizden silah istiyoruz." dedim. Buna karşılık bize sordular "biz şimdi size silah göndersek alabilir misiniz?" Ben o gençlik ve tecrübesizlik içinde "tabi alırsız" diyordum ki, Dr. Küçük, "konuyu biraz inceletin, nasıl yapacaksınız. Aksi takdirde yakalanırsanız Türkiye zor durumda kalır" dedi. Aslında Fatin Bey'in de Adnan Menderes'i ikna etmek için zamana ihtiyacı varmış. Zaman kullanıldı ve 9 ay sonra Türkiye bize ilk uzmanlarını, Bayraktar ve yardımcılarını gönderdi, iş bankası müfettişi ve öğretim müfettişi adı altında. Bundan sonrasını İsmail Tansu'nun kitabından izleyebilirsiniz⁶². Emri aldığı günden itibaren olayları biliyor. Kitap, "emir oldu ve biz kurduk" diye başlar. Ancak bu teşkilat önceden kurulmuştu. Biz, mevcut teşkilatı 9 ay sonra teslim etmiştik. Propogandaları, yayınları, köylerdeki örgütlenmesiyle, adamlarıyla zaten maneviyat ayaktaydı. Bir şeyler vardı ama bilinçli bir kuruluş değildi. Arkadaşlar geldikten sonra, bir kısmı benim avukatlık büromda, bir perdenin arkasında, Kuran ve silah üzerine yeminlerini ettiler. Halkta da büyük istek ve heyecan vardı. Böylece büyük bir kuruluş ortaya çıktı. 1963'de Rumların saldırısında⁶³ eğer TMT'nin hazırlığı olmasaydı, kayıp çok daha fazla olurdu. 1960 anlaşması yapıp barış sağlandığında silahları gömmüştük. Çanakların⁶⁴ yerlerini çok az kişi biliyordu. Bunlar yeniden çıkarıldılar ve bütün direniş 11 yıl TMT sayesinde devam etti. 1974 tarihinde gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekatı'nda Kolordu Komutanı olan Ersin Paşa "TMT'nin kontrol altına aldığı yerler olmamış olsaydı biz çok daha fazla zaiyatla adaya çıkardık" demiştir. Harekatın başarıya ulaşmasından sonra ilk iş TMT'yi lağvetmek oldu çünkü resmi olarak Türkiye'den Silahlı Kuvvetler Teşkilatı gelmişti, artık gizli bir yer altı teşkilatına gerek yoktu. Kısaca TMT, tarihi bir direniş teşkilatıdır.

YÜKSEL: Siz Kıbrıs Türk halkı için olduğu kadar Türkiye Cumhuriyeti için de bir efsanesiniz. Sizin emekleriniz, Türk halkı adına çektikleriniz, yaşadıklarınız ve siz daima bir ışık olarak halkın gönlündesiniz. Çok değerli zamanınızı bize ayırdığınız ve çok değerli amlarınızı bizimle paylaştığınız için sonsuz teşekkürler.

Çalışmamızın bu bölümünde Kıbrıs Türklerinin Mücadelesinde önemli rol oynayan Türk Mukavemet Teşkilatının daha iyi anlaşılması amacıyla yapmış

61 Fatin Rüştü Zorlu'nun Kıbrıs meselesindeki tavrı ve rolü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Levent Ayabakan, *Fatin Rüştü Zorlu'nun Hayatı ve Kıbrıs Meselesi*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kars, 2007.

62 Ancak Tansu'nun kitabında TMT'nin kuruluşu konusu, "TMT bazı çevrelerce iddia edildiği gibi, daha önce var oldukları ileri sürülen ve ne amaçla kuruldukları belirsiz herhangi bir örgüt üzerine oturtulmamıştır." şeklindedir. Ayrıca, TMT'nin kuruluş tarihi konusunda da farklılık vardır. Rauf Denктаş Kasım 1957 tarihini verirken, Tansu'nun kitabında 1 Ağustos 1958 tarihi bulunmaktadır. Tansu, *a.g.e.*, s.57.

63 Türklerin önemli kayıplar verdiği Kanlı Noel olarak adlandırılan olaylar. "1963 yılının Noel arifesinde 59 Türk öldürülmüştür. Kıbrıs Türkleri ölüleri için matem tutmaktadır. Ancak katliam yeni başlamıştır." Harry Scott Gibbons, *Kıbrıs'ta Soykırım*, Çev.: Erol Fehim, Near East Publishing, Ankara, 2003, s.135; bkz.: Abdulhaluk Çay, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1989. Yaşanan olaylar üzerine yapılan bir film. Bkz.: Önce Vatan, Yönetmen ve Senarist: Duygu Sağıroğlu, 1974.

64 TMT içinde, silahların gömüldüğü yerlere çanak adı verilmekteydi.

olduğumuz diğer bir söyleşi yer almaktadır.

3. Bir TMT Mücahidi Olan Kemal Abdullah'la 14 Temmuz 2010 Tarihinde Yapılan Söyleşi

Kemal Abdullah, 1922 Girne doğumludur. Polis teşkilatına girene kadar iyi bir eğitim almamışsa da teşkilatta çok iyi eğitilmiş, çok iyi Rumca, İngilizce, Arapça ve biraz da Rusça konuşabilmektedir. Çalışmamız için onu önemli kılan özelliği ise Türk Mukavemet Teşkilatında Türklük adına yapmış olduğu faaliyetlerdir.



YÜKSEL: Kemal Bey, siz öncelikle İngiliz egemenliği döneminde Kıbrıs Polis Teşkilatında görev yapmış ve daha sonra Türk Mukavemet Teşkilatında (TMT) çok önemli görevler başarmış bir insansınız. Öncelikle bize kendinizden bahsedebilir misiniz?

ABDULLAH: 1922 Girne doğumluyum. İsmim Kemal Sahilboylu fakat Kemal Abdullah olarak geçer. İlkokul mezunuyum ama kendimizi geliştirdim. Lisana olan merakım dolayısıyla İngilizce ve Rumca'yı çok iyi konuşuyordum. O kadar ki Rumlar benim Türk olduğumu anlamazdı. Rumca'yı nereden öğrendim dersiniz, Rumların yanında kunduracı çırağı olarak çalışmışım. Orada öğrendim. 1955 yılında EOKA faaliyete başladığında, İngilizler de Polis Teşkilatı'na Komando kabul etmeye başladılar.

YÜKSEL: Yunanistan'ın desteğiyle kurulmuş olan EOKA tedhiş örgütünün faaliyete geçmesi ve İngilizlere yönelik saldırılarda bulunması, İngilizleri Polis Teşkilatı'na hem komando almaya hem de daha çok Türkleri almaya yönlendirmişti. Siz de bu sırada girdiniz sanırım.

ABDULLAH: Evet öyle oldu. 1956 yılında Polis Teşkilatına Komando olarak girdim. Bir süre sonra yüzbaşı Mr. Button diye birisi geldi. Kaçakların izlerini takip etmek için adam arıyordu. Bizi aldı ve Rum tarafında eğitime götürdü. Eğitimi birinci olarak bitirince, çavuş rütbesi aldım ve beni Kenya'ya eğitim için gönderdi. 15 günü safaride, yaklaşık 7 hafta Kenya'da kaldım. Dönüşte Abdünnasır, o zaman kendisi Ruslarla işbirliği yapardı. Bize müsaade etmedi İngiliz uçağı ile geçmemiz için. Biz de Aden'de (Yemen) kaldık. İngilizler harçlığımızı ve kalacak yerimizi ayarlıyordu. Orda otelde 10 gün kaldım. Orada Kore'den dönen Türk Askeri Birliği'ne rastladık. Onlarla hemen arkadaş olmuştuk. Dönüşümüz İngiliz uçağı ile değil, Aden Havayolları ile oldu. Dönünce de, hemen



İngilizlerle, Kıbrıs'ın Rum tarafında EOKA'cıları yakalama operasyonları yaptık⁶⁵.

YÜKSEL: Siz Türk Mukavemet Teşkilatının bir üyesisiniz. Bize TMT'de gerçekleştirdiğiniz görevlerinizden bahseder misiniz?

ABDULLAH: TMT kurulup, yemin etmiştik. Daha sonra adada görevli İngiliz polis teşkilatı 1959 yılında lağvedildi ve biz de ayrılmak zorunda kaldık. Anlatmak istediğim en önemli anım şöyledir; 17 Mart 1959 da görevli olarak Ankara'ya gittim. Orda beni karşılayan Altan isimli bir şahıstı. Yani bana ismini Altan diye vermişti. Onun gerçek kimliğini ancak 20-25 yıl sonra öğrendim. Kendisini Altan diye tanıtan bu kişi rahmetli tümgeneral Daniş Karabelen'di. Beni karşıladı. Eski polis okulunu geçince evi vardı. Yemek yedik. Ankara'da 3-4 gün toplantı yaptıktan sonra beni görevli olarak Anamur'a gönderdiler. Kıbrıs'a gizlice silah taşıyacaktık. Tren biletimi verdiler ve beni Mersin'de silah depo müdürü olan Yarbay Remzi Atılgan karşılayacaktı. Bu adam resmi mi gelecek sivil mi parola ne? Bunlar kafamı zorlayan sorulardı. Sonuçta orada bulunan Zafer gazetesini alarak, parolamız "zafer" dedi. Yola çıktık. Yenice'de aktarma ile başka trene bindik. Mersin'de trenden indiğimde, sokak lambasının altında resmi giyinmiş, sağ kolunun altında zafer gazetesi olan bir adam, elli metre ileride de askeri bir jip duruyordu. Yanına gittim, selamlaştık. Ben doğrudan jipe gittim. O da arkamdan geldi ve "Hoş geldin, yarın sabah yolculuk var" dedi. O akşam jandarmada kaldım. Tarih 1959 yılıydı ve Mersin limanı yeni yapılıyordu. Ertesi sabah şoförümüz Mehmet, yardımcısı ve ben, silah yüklü jiple Taşucu'na geldik. Ancak Taşucu-Anamur yolu çok kötüydü ve tekerimiz birkaç kez patladı. Onun tamiri zaman aldı. Anamur'a geldiğimizde bizi binbaşı İsmail Tansu ve Yüzbaşı Kızılsu, "Geciktiniz" diyerek karşıladılar⁶⁶. Yolda birkaç kez lastiğin patladığını söyledim. Beni İmren Lokantası'na götürdüler. Üzerinde otel vardı. "Burada kalacaksın. Sen Mehmet Kızılsu'nun karısının dayısının oğlusun ve İzmir

65 Bu operasyonlar döneminde çekilen bir resimdir. Resimde soldan ikinci Mehmet Abdullah'tır.

66 Yüzbaşı Mehmet Kızılsu, Anamur ikmal operasyonu görevlisi. "Kemal Abdullah adındaki kılavuz uçakla Ankara'ya gelmiştir. İngiliz Polis Birliğinde görevli bir TMT mensubuydu. Kıbrıs'ın kuzey kıyılarını çok iyi biliyordu. Kılavuz Kemal ile birlikte derhal Anamur'a hareket etmiştik". Tansu, a.g.e., s.157.

Karşıyaka'dansın" dediler. Amaç Anamur halkının şüphelenmemesiydi. Arada Mehmet Kızılsu'nun evinde yemek yiyordum. Alp iki yaşındaydı. Halk görsün diye bazen eşini ve oğlunu yanına alarak Jandarmaya veya kaymakamlığa giderdim. Nihayet beklenen gün geldi. Ertesi gün Kıbrıs'a silah götürecektik.

Binbaşı Tansu, Ahmet Oğuz (Kotoğlu) ve Reşat Kaptan'la birlikte denizde Elmas kod adlı gemi ile⁶⁷, silah yüklü olarak yola çıktık. Hava çok güzeldi. Yaklaşık 2 saat sonraydı. Yarıyolu geçmiştik ki hava birden bozdu. "Binbaşım hava kötüleşiyor" dedim. Binbaşı, "Ne yapalım, dönelim mi?" diye sordu. "Bilmiyorum isterseniz 5-10 dakika bekleyelim" dedim. Ama 10 dakika sonra birden fırtına patladı. Binbaşımın ayağı kaydı güvertede. Elinden tutmasaydım denize yuvarlanacaktı. Bunun üzerine Binbaşı, geminin içinde yola devam etti. Böylece biz silahlarla geri döndük, yani ilk deneme başarısız olmuştu. Ertesi sabah jandarmaya gittim. Telsizcimiz olan Başçavuş Ali Levent'e, "akşam fırtınaya yakalandık gide-medik, bu akşam gideceğiz" dedim. Başçavuş, durumu Kıbrıs'ta Rıza Vuruşkan'a bildirecek, böylece onlar da hazırlanabileceklerdi.

24 Mart günü yeniden yola çıktık. Bu kez gemide Ben, Reşat Kaptan ve Ahmet Oğuz⁶⁸ olmak üzere üç kişiydik. Kıbrıs'ta çıkacağımız yer, bizim bildiğimiz atış yerimizdi. Ahmet Oğuz ve Reşat Kaptan'la üçümüz yolda "kapıldım gidiyorum bahtımın rüzgarına" şarkısını söylüyorduk. Duracağımız yerde levazım birliği vardı. Yolun kenarında da Necati Özkan'ın binaları, bizim binalarımız vardı. Reşat kaptan, "kimse yok ne yapacağız" dedi. "Silahları biz çıkaracağız" dedim. Sahilde silahları teslim alacak olan var ama balıkçı teknesi gelmedi ki silahları aktaralım. 2002 yılının 9 Ağustos günü yapmış olduğum röpotaj vardır bu konuda⁶⁹. Başka yol yoktu biz çıkaracaktık. Kayalara çarpmamak için, kaptana ben yol gösteriyordum. Ve kenara yanaşmayı başardık. Sahilde silahları alacak olan silahlı komondolar vardı ama bizim olduğumuza emin olmadıkları için aralarında "Kaçın İngiliz devriyesi geldi bize haber verdiler" dediklerini duydum, ardından da hemen oradan ayrıldıklarını gördüm. Orası bizim atış yerimiz idi. Gemi sahile vurduğunda hemen atlayarak peşlerinden gittim. Ahmet de hemen arkamdan geldi. Nereye gittiğimi merak ediyor tabii. 50 metre yukarı çıktık. Uçurum bir yerdi. O sırada bizim Kemal Çavuş'u gördüm ve "nereye gidiyorsunuz" diye bağırdım. Beni tanıyınca geri döndüler ve silahları almaya geldiler. Böylece biz 15 ton silahı bu şekilde Kıbrıs'a indirmiş olduk⁷⁰.

Hemen geri döndük. Dönüşte Ahmet ve Kaptan Reşat, iki gecelik uykusuzluktan sonra iki saat kadar dinlendiler. Ama Kaptan Reşat dümeni bana bırakırken endişeliydi. "Yola, geminin durumuna ve pusulaya dikkat et" dedi. Çünkü o, benim denizci olduğumu bilmiyordu. "Tamam" diyerek oturdum. Çok güzel bir yolculuktu, pusulanın ibresi bile oynamadı. 2 saat sonra Kaptan komutayı geri aldı. Sabaha karşı, tan ağarırken Anamur'a geldik. Orada bizi Yüzbaşı Kızılsu bekliyordu. Heyecanla "ne yaptınız" dedi. "Buluşamadık" dedim. Aslında da öyleydi. Yani balıkçı teknesi ile buluşamamıştık. Yüzbaşı hayalkırıklığı içinde, "Yapma ya!" dedi. Kıyıya yanaştığımızda ise Yüzbaşı'ya "kabak boş" dedim. Bu

67 Gemiye Elmas kod adı, silah taşırken Erenköy'de boğularak şehit olan Asaf Elmas'tan verilmiştir.

68 Ahmet Oğuz Kotoğlu, Şafak Sökmeden: Yaşananlar Ergeç Meydana Çıkar, KTKD Yayını, Ankara, 2009.

69 Abdullah Bey'in Elmas gemisi ile ilgili bu anısını anlattığı söyleşiler, Teoman Turan tarafından Sabah Gazetesi 09.08.2002, <http://arsiv.sabah.com.tr/arsiv/2002/08/09/s1307.html> ve Aral Moral tarafından 1.1.2010 tarihli Havadis Gazetesinde de yer almıştır.

70 İsmail Tansu kitabında bu olayı anlatırken Kemal Abdullah'tan söz etmemekte, görevi, Kaptan Yavuz, Makinist Kotoğlu ve Telsizci başçavuş Ali Levent'le birlikte kendisinin gerçekleştirdiğini söylemektedir. A.g.e., s.s.160-161.

parolaydı. Yani “gemi boş, yükler teslim edildi” anlamındaydı. Düşündü, düşündü önce çözemedi. Hem buluşamadılar, hem nasıl kabak boş olur? Kapağı açıp baktı, deponun boş olduğunu görünce çok mutlu oldu. Hemen Ankara’ya, Genelkurmay’a, “Akşam bir gemi dolusu silah ve cephaneyi Kıbrıs teşkilatımıza teslim etmiş bulunuyoruz” mesajını ilettiler. Operasyon tamamlanmış, görev başarılmıştı.

YÜKSEL: Kemal Bey, sizin gibi kahraman bir Türk mücahidini tanımış olmaktan onur duyduk. Çok değerli anılarınızı bizimle paylaştığınız için çok teşekkür ediyoruz.

Sonuç

Görüldüğü üzere, Kıbrıs sorununu başlangıcından itibaren ele alan çalışmamız, Türkiye’nin soruna resmen müdahil olduğu sürece kadar devam etmiştir. Kıbrıs sorunu, 1821 yılında Osmanlı’ya karşı başlatılan Yunan isyanından beri devam etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde yaşayan adanın 1878 tarihinde İngiliz yönetimine geçmesi, soruna yeni bir boyut katmıştır. Artık taraflar Türkler, Yunanlılar ve İngilizlerdir.

Yunanlıların Megali İdea ideolojisi kapsamında şekillenen Enosis talepleri, Ada Rumlarının temel hedefi olmuş, yaşanan terör eylemlerinin de altyapısını oluşturmuştur. Umut ettikleri gibi İngilizlerin adayı Yunanistan’a vermemesi, Kilise ve onun yönlendirdiği EOKA terör örgütünün eylemlerinin nedeni olmuştur. Önce İngilizlere karşı uygulanan terör eylemleri, kısa zamanda Türkleri de kapsamış, 1955’de İngiltere’nin çabasıyla Türkiye’nin olaya müdahil olması sonucu tam hedefe Türkler yerleşmişlerdir. Bundan sonraki dönem artık Türkleri varoluş çabalarını kaydeder. 1957 yılında kurulan ve faaliyetleri bugün hala gündemde olan ve tartışılan TMT, 1974 yılında Türkiye’nin gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtına kadar, Kıbrıs Türklerinin mücadelesinde etkin bir rol oynamıştır.

Çalışmamızda bu süreç kronolojik olarak özetlenmiş, ayrıca Kıbrıs Türklerinin Türk milli mücadelesine bakışları, yardımları, ardından da Türkiye’nin Kıbrıs Türklerinin milli mücadelesine bakışları ve yardımları, dönemi yaşamış önemli şahsiyetlerin anılarını içeren söyleşilerle anlatılmıştır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

BCA 235-590-35

BCA 129-839-1-4

BCA 38-227-11-1

BCA 102-635-8

BCA 18-01-02-146-42-12

BCA 124-886-18

BCA 83-548-2

BCA 124-886-14

BCA 124-886-19

BCA 40-241-14-2

II. Gazeteler

Halkın Sesi

Volkan

Havadis

Milliyet

Hürriyet

Cumhuriyet

Sabah

III. Kitaplar ve Araştırmalar

AKKURT, Aydın, Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1958 Mücadelesi), Seçil Ofset,

- İstanbul, 1999.
- ALASYA, Halil Fikret, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 1992.
- , *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1992.
- ARMAOĞLU, Fahir, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959*, A.Ü. S.B.F. Yayınları, Ankara, 1963.
- AYABAKAN, Levent, *Fatin Rüştü Zorlu'nun Hayatı ve Kıbrıs Meselesi*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Kars, 2007.
- BALABAN, Nizamettin, *Milli Mücadelede Türk Basını*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Kayseri, 2006.
- BERKALP, Ayten Salih, "Mücadelemizde Kıbrıs Türk Kadınının Yeri", *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri*, Uluslararası Sempozyum, Lefkoşa, 2008, C.II.
- CAMGÖZ, Erdal, "Erenköy Direnişi ve Ağustos Savaşları", *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin yeri*, Uluslararası Sempozyum, Lefkoşa, 2008, C.II.
- CERRAHOĞLU, Zehra Yalçinkaya, *BM Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)*, TC Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998.
- ÇAY, Abdulhaluk, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1989.
- DENKTAŞ, Rauf R., *Rauf Denктаş'ın Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları, 1996.
- , *Kıbrıs Girit Olmasın*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.
- Dr. Fazıl Küçük'ün Yaşamı, Liderimiz Dr. Fazıl Küçük Başlıklı Müze Tanıtım Dökümanı.
- ENGİN, M. Saffet, *Kemalizm İnkılâbının Prensipleri*, C.I-III, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938.
- EROĞLU, Hamza, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekatı*, Emel Matbaası, Ankara, 1975.
- ERTEGÜN, Necati Münir, *In Search of a Negotiated Cyprus Settlement*, Ulus Matbaacılık, Lefkoşa, 1981.
- FIRAT, Melek, "6-7 Eylül Olayları", *Türk Dış Politikası*, (ed.: Baskın Oran), C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- , "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, (ed.: Baskın Oran), C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- GAZİOĞLU, Ahmet, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Ankara, 1998.

- , *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1997.
- , *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 2000.
- , *Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 2007.
- GIBBONS, Harry Scott, *Kıbrıs'ta Soykırım*, (çev.: Erol Fehim), Near East Publishing, Ankara, 2003.
- GÜREL, Şükrü Sina, *Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984.
- GÜVENÇ, Nazım, *Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye, Çağdaş Politika Yayınları*, Kıbrıs, 1984.
- HAKERİ, Bener Hakkı, *Başlangıcından 1878'e dek Kıbrıs Tarihi*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 1993.
- HASGÜLER, Mehmet, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- İSMAİL, Sabahattin, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- , *Kıbrıs sorununun kökleri: İngiliz yönetiminde Türk-Rum ilişkileri ve ilk Türk-Rum Kavgaaları*, Akdeniz Haber Ajansı, 2000.
- , *20 Temmuz Barış Harekatının Nedenleri, Gelişimi, Sonuçları*, Kastaş, 1989.
- , *Kıbrıs Cumhuriyetinin Doğuşu, Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu (1960-1983)*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.
- İSMAİL, Sabahattin-Birinci, Ergin, *Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre (1918-1931)*, Gelişim Ofset, Lefkoşa, 1987.
- , *Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri (1919-1938)*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1989.
- İsmet İnönü'nün Hatıraları Lozan Antlaşması, Cumhuriyet*, Ankara, 1998.
- KURAT, Yuluğ Tekin, *Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği (1877-1880)*, A.Ü.D.T.C.F.Yay., Ankara, 1968.
- KÜÇÜK, Fazıl, *Mücadelemizin Görkemli Günleri*, (der.: Altay Sayıl), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı.
- MERAM, Ali Kemal, *Belgelerle Türk İngiliz İlişkileri Tarihi*, İstanbul, 1969.
- MERAY, Seha L., *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar, Belgeler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- NASKALİ, Emine Gürsoy, *6-7 Eylül Olayları Davası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007.
- PIRLEPELİ, Ömer, *Türk İstiklal Savaşı Sürecinde Kıbrıs*, Trakya Üniversitesi Sosyal

- Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Edirne, 2009.
- SAMANI, Meltem Onurkan, *Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (yayınlanmamış doktora tezi), Ankara, 2007.
- SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, C.I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.
- TANSU, İsmail, *Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu*, Minpa Matbaacılık, Ankara, 2001.
- TARAKÇI, Mustafa, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (yayınlanmamış doktora tezi), Ankara, 1998.
- To Cyprus For Peace*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1974.
- Tuğ. ZEKİ, Aydın, *Bütün Yönleriyle Kıbrıs Sorunu ve Denктаş*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (yayınlanmamış doktora tezi), Ankara, 2003.
- UÇAROL, Rıfat, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması Adanın İngiltere'ye Devri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978.
- W. Byford-Johns, *Grivas and the Story of EOKA*, Robert Hale Ltd., London, 1959.
- YURDAKUL, Erdal, *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılaplarının Kıbrıs'ta Uygulanması*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2002.
- YÜCEL, Hasan Ali, *Kıbrıs Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957.

IV. Belgesel, Film ve İnternet Sayfaları

- Kıbrıs'ın 50 Yılı, Mehmet Ali Birand, Yön: Rengin Güner, 1999.
- Önce Vatan, Yönetmen ve Senarist: Duygu Sağıroğlu, 1974.
- http://www.haber.net.kk.tc/haber_detay.php?haber_id=2440 (16.08.2010).
- <http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=3170> (10.9.2010).